

הרבנות הראשית לישראל

THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

שמיטה תשס"ח

בס"ד

ז' אלול תשס"ח
07/09/08

אחינו בית ישראל בכל מקום שהם

ד' עליהם יחיו.

שמיטה

מצויים אנו בשלהי שנת תשס"ח - שנת השמיטה, אותה זכינו לחוש ולקיים ביתר הידור והקפדה, הודות למאמצים המרובים אשר הושקעו ע"י הרבנות הראשית לישראל בהכנות לקראתה, ובמהלכה. בימים אלו ממש מוצפים המרכולים בתוצרת מובחרת הקדושה בקדושת שביעית, ומאפשרת לציבור הרחב לטעום במלוא מובן המילה את משמעותה וקדושתה של שנת השמיטה, ולהיות לעזר ואחיסמך לחקלאים הרבים אשר נענו לפנייתה של הרבנות הראשית, והצטרפו למסגרת "אוצר בית דין" הגדול מסוגו, שהופעל על ידי הרבנות הראשית לישראל.

כידוע, שנת השמיטה כוללת שני ציוויים: שמיטת קרקע ושמיטת כספים, כנלמד מן הפסוק: "ואשר יהיה לך את אוזיך תשמיט ירך" [דברים ט"ו]. ועוד אמרו חז"ל בתוספתא ובגמרא [גיטין לו, א] על הכתוב [שם]: "וזה דבר השמיטה שמוט" : "בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים".

מצות שמיטת כספים

"מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגש את רעהו ואת אוזיו, כי קרא שמיטה לה".

"את הזכרי תגש, ואשר יהיה לך את אוזיך תשמיט ירך". [דברים ט"ו, א-ג]

"השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר, קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באוזיך האביון ולא תתן לו. וקרא עליך אל ה' והיה בך

זכא" [שם, ט]

בפסוקים אלה נצטוונו בשלש מצוות:

מצות עשה, להשמיט את כל החובות שחייב איש לרעהו.

מצות לא תעשה, שלא לתבוע חובות מרעהו אחרי שנת השמיטה.

מצות לא תעשה, שלא להימנע מלהלוות לאחרים לפני שנת השמיטה מחשש שיישמט החוב.

הרבנות הראשית לישראל

THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

שמיטה תשס"ח

משמעות המצווה

משמעותה של "שמיטת כספים" היא כי השנה השביעית [בסופה] משמטת = מבטלת כל חוב, בין בכתב ובין בעל פה שיש לאיש על רעהו. בין שהמלוה איש ובין שהיא אשה. בין הלוואת כסף בין הלוואת דברי מאכל, או שאר דברים אותם אין הלוח מחזיר בעינם כמו שלקחם. [למעט חפצים שאולים – שמחזירים כמות שהם, וכן אם לקח חפץ ומחזיר תמורתו כסף, שזהו כעין מכירה ואינו נשמט]. באופן מעשי נוגעים הדברים גם לבעלי חשבונות חסכון בבנק שזמן פירעונם קודם מוצאי שנת השמיטה, ולמחזיקים בידם צ'קים שזמן פירעונם קודם מוצאי השמיטה, וטרם נפדו. [לדעת כמה מן הפוסקים].

מי חייב במצווה

הכל חייבים במצווה זו - אנשים ונשים. לפי שאין זו מצווה שהזמן גרמא, כיון שהחיוב שלא לתבוע נמשך גם לאחר שנת השמיטה. ועוד, שיש בה מצות לא תעשה – כמובא לעיל, ובאיסורים אין כל חילוק בין איש לאשה.

כמו כן, לדעת רוב הפוסקים מצוה זו נוהגת גם בחוץ לארץ מפני שהיא חובת הגוף, [בשונה ממצות שמיטה הנוהגת רק בארץ שהרי היא מן המצוות התלויות בארץ], ועל כן גם על תושבי חו"ל לכתוב פרוזבול כדי שיוכלו לגבות חובותיהם אחר השמיטה.

המועד בו נשמטים החובות

זמן שמיטת הכספים הוא בסופה של שנת השמיטה, בערבנו של יום כ"ט אלול תשס"ח. שנאמר: "מקץ שנת השמיטה", ולמדו חכמינו מהמילה "מקץ" שפירושה לאחר השמיטה.

תקנת "פרוזבול"

א. כשראה הלל הזקן שנמנעו העם מלהלוות איש לרעהו בהתקרב שנת השמיטה, מחשש שיפסידו את ממונם בגינה, ובכך עברו על מה שהזהירה התורה: "השומר כֹּךְ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעֹל", עמד והתקין "פרוזבול".

הרבנות הראשית לישראל

THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

שמיטה תשס"ח

ב. המילה "פרוזבול", מורכבת משלש מילים: "פרוז" – תקנה, "בולי" – עשירים, "ובוטי" – עניים. כלומר, התקנה היתה לטובת העניים - שימצא מי שילווה להם ולא תנעל דלת בפניהם, ואף לעשירים, שלא יפסידו את ממונם בהשמטת הלוואותיהם.

ג. משמעותו של פרוזבול היא הודעת המלווה על כך שמסר את חובותיו לבית דין, שכן שביעית אינה משמטת חוב שנמסר לבי"ד, דהיינו כשהמלווה מוסר את שטרי חובותיו לבי"ד, ובי"ד הוא זה שגובה את ההלוואה.

בתקנת פרוזבול הרחיבו חכמים את הדין של "מוסר שטרותיו לבית דין", במובן זה שמסירת הודעה בעל פה לבית הדין על חובותיו נחשבת כאילו מסר את שטר החוב לבי"ד. וכן שהדבר מועיל גם לגבי חובות בעל פה [שלא נכתב עליהם שטר], על אף שמעיקר הדין לא ניתן למסור חובות כאלו לבית דין.

מיהו בית הדין

נחלקו הפוסקים איזהו ביה"ד אשר על ידו ניתן לגבות את החובות. לדעת מרן ה"בית יוסף" [חו"מ סי' סז' סע' יח'] רק בית הדין החשוב שבאותה עיר, [דהיינו שלשה בקיאים בדין, ובעניין שמיטה ופרוזבול, ורבים קיבלו את סמכותם] שכן רק לו יש סמכות להפקיע ממון.

לדעת הרמ"א [שם], בזמן הזה אין צריכים בית דין חשוב, ודי בבית דין רגיל של שלושה, ואפילו הדיוטות, (כדוגמת שלושה יהודים המשמשים כבית דין להתרת נדרים בערב ראש השנה). השולחן ערוך [שם סע' כ"א] הביא דעה שעריכת הפרוזבול מתבצעת באופן שהמלווה הולך לפני שלשה עדים, ויש אומרים שדי בשני עדים, ואומר להם: היו עדים וראו שאני מוסר פרוזבול לפני שלשה דיינים שהם פלוני ופלוני שבמקום פלוני. והעדים חותמים על כך, ודי בזה. והדיינים עצמם אינם צריכים להיות נוכחים במעמד זה. אולם עשיית פרוזבול בפני הדיינים עצמם עדיפה יותר.

כמה מדיני פרוזבול

א. כל מלווה חייב בפרוזבול כדי לגבות את חובותיו, בין איש ובין אישה. לפיכך אם יש לאשה חשבון משותף בבנק עם בעלה, או בנפרד, חייבת היא בפרוזבול. האשה יכולה למנות את בעלה כשליח שיעשה פרוזבול עבורה, והבעל אף יכול מיוזמתו לזכות לה ולכתוב פרוזבול עבורה אף בלא בקשתה, ויודיע לה שעשה כן.

הרבנות הראשית לישראל

THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

שמיטה תשס"ח

- ב. אין כותבין פרוזבול אלא אם כן יש ללווה קרקע. במידה ואין לו, המלווה מזכה לו קרקע במעמד כתיבת הפרוזבול. נהוג לסמוך על כך שאין אדם מישראל שאין לו ד' אמות קרקע, וממילא ניתן לכתוב עליו פרוזבול. אולם ברוב נוסחי הפרוזבול שבימינו משולב נוסח של הקנאת קרקע מהמלווה ללווה.
- ג. מותר לכתוב פרוזבול לפני דיינים שהם קרובים ללווה או למלווה [ויש מחמירים בזה], אך כשהם קרובים זה לזה, נחלקו הפוסקים אם מותר, וראוי להימנע מכך.
- ד. הפרוזבול מועיל רק על הלוואות שניתנו קודם עשייתו, ואין בכוחו להתיר גביית הלוואות שיינתנו אחר חתימתו.
- ה. על המלווה לשמור ברשותו את שטר הפרוזבול, כראיה לזכותו לגבות את חובותיו לאחר שנת השמיטה. אולם אף אם אבד הפרוזבול, נאמן המלווה לומר: "פרוזבול היה לי ואבד", ולגבות את חובו, הואיל ונהגו לכתוב פרוזבול.
- ו. אדם שהלווה לכמה אנשים, די לו בפרוזבול אחד עבור כל הלוואותיו.
- ז. קופות צדקה וגמ"ח אינם משמטים, והרי הם כמי שמסרו חובותיהם לבי"ד. ומכל מקום טוב שאף גבאי הגמ"ח יערכו פרוזבול.
- ח. אפשר לערוך פרוזבול בלילה.
- ט. אפשר למנות שליח לכתוב פרוזבול, ויש לציין בשטר הפרוזבול כי פלוני – השליח, בא בשליחותו של פלוני – המלווה. אפשר לזכות פרוזבול עבור אדם שיודע כי הוא צריך וירצה בפרוזבול, למרות שלא ביקש ממנו לעשותו עבורו.
- י. שכח לכתוב פרוזבול, ונזכר בערב ראש השנה בשעה שכבר לא ניתן לכותבו: אם יודע הוא מהו ענינו ומשמעותו של פרוזבול, יוכל לומר את נוסח הפרוזבול בעל פה בפני שלשה, ויועיל גם בלא כתיבה.
- יא. יש המהדרים להשתדל לקיים מצות שמיטת כספים, ומשאירים חוב אחד שלא ייכלל בפרוזבול. דהיינו לאחר שכתב פרוזבול, ילווה לחברו שקל אחד, ויקבע שזמן פרעונו יהיה לפני סוף שנת תשס"ח, ולאחר השביעית כשיבוא חברו לפרועו, יאמר לו: "משמט אני".

אופן עריכת פרוזבול בפני עדים

- א. המלווה מכין שטר פרוזבול ומציגו בפני שלושה אנשים שהם בי"ד או בפני שני עדים כשרים.
- ב. אחד העדים מכין מטפחת לצורך "קנין סודר" ונותנו למלווה.

הרבנות הראשית לישראל

THE CHIEF RABBINATE OF ISRAEL

שמיטה תשס"ח

ג. המלוה אוחז במטפחת, מגביהה, ואומר: "אתם העדים קנו ממני קניין גמור ושלים שאני מזכה על ידכם קרקע כל שהוא לכל אחד מבעלי חובות שחייבים לי, שאין להם קרקע". ומניח את המטפחת.

ד. המלוה ממשיך ואומר: "הוּו עלי עדים שאני מוסר כל חוב שיש לי לבי"ד... [ויזכיר את שמות הדיינים הרשומים בשטר] שאגבנו כל זמן שארצה".

ה. העדים חותמים על שטר הפרוזבול ומוסרים אותו למלוה וזה ישמרנו אצלו.

ו. יש להקפיד שבשטר הפרוזבול ישא תאריך מדויק.

ז. אין צורך לפרט את שמות האנשים החייבים למלוה. [והמחמיר ומבקש לפרט את שמות החייבים לו, ירשום את שמותיהם מאחורי שטר הפרוזבול].

אופן עריכת פרוזבול בפני בית דין

א. כשהפרוזבול נערך בפני בית דין, המלוה יעמוד, וחברי בית הדין ישבו.

ב. המלוה ממלא את שמו המלא [לא בצורת חתימה] ואת התאריך בשטר הפרוזבול, מציגו בפני שלושת חברי בי"ד ואומר את הנוסח הכתוב בו: "הן שנה זו היא שנת שמיטה... וכו'".

ג. יש להקפיד ששטר הפרוזבול ישא תאריך מדויק.

ד. אב בית הדין מוסר מטפחת למלוה לקנין סודר, והמלוה מגביהה ואומר: "ויהבית לכון במתנה בקנין ארבע אמות קרקע... וכו' ומניח את המטפחת.

ה. המלוה אומר: "ומעתה תהון לי דיינא, ותגבוהו ותקבלוהו לי... וכו'".

ו. חברי בי"ד משיבים ואומרים יחדיו: "ואנחנו בי"ד שמעונו דבריו, ויפינו כחו... וכו'".

ז. חברי בי"ד חותמים בתחתית השטר ומוסרים את כתב הפרוזבול למלוה.

ח. אין צורך לפרט את שמות האנשים החייבים למלוה.

אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך ה' בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה (דברים ט"ו, ד)